

Litteraturgranskningar

Litteraturredaktör: Björn Östbring

Lilla, Mark, 2016. *The Shipwrecked Mind: On Political Reaction*. New York: New York Review Books.

Anmälan av Daniel Braw

Vad en revolution är torde de flesta ha en klar bild av, men reaktionen är ett betydligt mindre känt fenomen. Det finns teorier om varför revolutioner uppstår och vad som avgör huruvida de lyckas, men inga teorier om reaktion. Ändå har reaktionen visat sig vara en minst lika viktig kraft – ”från Mellanöstern till Mellanamerika”, som Mark Lilla uttrycker det i boken *The Shipwrecked Mind*.

Boken – som är en samling essäer snarare än en systematisk analys av begreppet reaktion (Lilla 2017: xvi) – skrevs före valet av Donald Trump till USA:s president och den franska presidentvalskampanjen men det är svårt att inte läsa den också som en vägledning till de idéer som i dessa båda sammanhang har framförts och vunnit inflytande.

Vad är då reaktionen eller det reaktionära? Lillas första iakttagelse är att reaktionära inte är konservativa. De är ”på sitt sätt lika radikala som revolutionärerna” (Lilla 2017:xii). De är lika präglade av en historisk vision eller föreställning (Lilla använder det något svåröversatta begreppet *historical imagining*), mer specifikt ”den apokalyptiska rädslan för att inträda i en ny mörk tidsålder” (Lilla 2017:xii).

Till denna skräckvision hör också föreställningen om en lycklig, välordnad tid då människor levde i harmoni. I detta tillstånd träder det dock fram grupper som utmanar harmonin och introducerar skadliga idéer, som får sådant fäste i befolkningen att ett slags falskt medvetande etableras vilket möjliggör att samhället ”medvetet, rentav med glädje” går

mot sin upplösning (Lilla 2017: xiii). Steven Bannons tal ”Should Christians Impose Limits on Wealth Creation?” torde uppfylla alla krav på reaktionär logik (Bannon 2014).

Det är på detta sätt som det reaktionära förnuftet är ett skeppsbrutet förnuft. ”Där andra ser tidens flod flyta fram som den alltid har flutit fram, ser reaktionären spillrorna av paradiset driva förbi framför hans ögon” (Lilla 2017: xiii). I sin militanta nostalgi är reaktionären samtidigt en i grunden modern figur (Lilla 2017: xiii). Det är rentav bara i det moderna tillståndet som verkligt reaktionärt tänkande kan och har någon anledning att utövas. Att leva det moderna livet, skriver Lilla, är att uppleva den psykologiska motsvarigheten till den permanenta revolutionen (Lilla 2017: xiv).

Tre av kapitlen i Lillas bok handlar om tänkare: den judiske teologen Franz Rosenzweig, ekonomen Eric Voegelin och filosofen Leo Strauss. Om Voegelin idag är ihågkommen för sina antitotalitära skrifter under kalla kriget, torde Rosenzweig vara i det närmaste okänd. Den av de tre som utövar det största inflytandet idag är med god marginal Leo Strauss. Även kapitlet om honom är svårt att läsa utan att sätta i samband med de senaste årens utveckling i USA. Strauss var reaktionär som filosof, i det att han ansåg att en fatal felutveckling av den västerländska filosofin hade börjat när de tidigmoderna tänkarna – och upplysningens tänkare i deras efterföljd – kapade banden till den grekiska traditionen (Lilla 2017: 45). En särskilt ödesdiger insats gjordes enligt Strauss av Machiavelli, som bröt med den naturrättsliga traditionen och därmed banade väg för relativism och nihilism (Lilla 2017: 56). Med dessa insikter, och med sin speciella idéhistoriska metod, blev Strauss skolbildande.

Kopplingen mellan Strauss, neokonservatismen och Irakkriget som var flitigt omtalad 2003 avfärdas av Lilla som "missriktad" (Lilla 2017: 62). Däremot finns en verklig, men samtidigt högst osannolik, linje från Strauss till dagens amerikanska höger som har fått höra att USA har varit på glid mot nihilism ända sedan 1960-talet. Ur detta perspektiv framstår till och med högerpopulism och religiös fundamentalism som sunda korrektiv mot en osund utveckling. "Detta är vägen som ledde från seminarierummen i Chicago till det höger-politik-media-stiftelse-komplex i Washington som har förvandlat den amerikanska politiken under de senaste 50 åren", skriver Lilla (Lilla 2017: 63).

Kopplingen hade dock kunnat göras mer direkt än så. I september 2016 publicerade Michael Anton (pseudonym Publius Decius Mus) artikeln "The Flight 93 Election" i *Claremont Review of Books*, en artikel där presidentvalet jämfördes med situationen som rådde på det kapade flygplanet. Antingen stormar man cockpit eller också dör man (Anton 2016). Tillståndet i det amerikanska samhället beskrevs här som att "vi är på väg utför ett stup". *Claremont Review* publiceras av Claremont Institute, en institution förknippad med så kallad västkust-Straussianism (Baskin 2017); Anton beskriver sig själv som en lärjunge till Strauss (*American Greatness* 2017). Det är emellertid inte enbart föreställningen om hotet från nihilismen som finns att hämta hos Strauss, utan idén om den politiska gemenskapen såsom stängd och att det bara är ett styre som syftar till det goda och rättvisa som är legitimt. Detta är åtminstone de aspekter Anton nämner (*American Greatness* 2017).

Kanske viktigast är trots allt föreställningen om att Västerlandet befinner sig i en kris, en kris som av Strauss beskrivs som att Västerlandet har utvecklat en osäkerhet om sitt eget syfte (Strauss 1964: 3).

Den andra delen av Mark Lillas bok handlar om *currents*, strömningar. Den ena strömningen som behandlas är en viss typ av romersk-katolsk historieskrivning, som

av Lilla kallas för "the road not taken". Det är en skildring av hur vid någon tidpunkt eller under ett visst skede ett vägval gjordes som ledde vilse och utan att någon egentligen avsåg det förde långt bort från den västerländska traditionens viktigaste värden: från Luther till Walmart, som Lilla kallar kapitlet. Ett modernt exempel på detta slags historieskrivning är Alasdair Macintyres *After Virtue*. Ett annat, möjligen filosofiskt mindre tungt vägande, är historikern Brad Gregorys *The Unintended Reformation: How a Religious Revolution Secularized Society*. Utmärkande för dessa historievisioner är föreställningen om "projekt" - "det moderna projektet", "upplysningsprojektet" - och deras misslyckanden. "Varför känner människor fortfarande ett behov av sådana myter?" frågar Lilla. "Av samma skäl som människor alltid har haft. Vi vill känna tryggheten, hur kall den än är, i upplevelsen av att förstå vår samtid, och på samma gång slippa undan det fulla ansvaret för framtiden" (Lilla 2017: 84-85).

Den andra strömningen, som nog får betraktas som mer perifer i sammanhanget, är ett uppvaknande intresse för aposteln Paulus bland sekulära vänstertänkare.

Helt central är dock den del som följer därpå, en skildring av det intellektuella klimatet i Paris efter attentatet mot satirtidningen Charlie Hebdo. Här har "nya röster" börjat höras enligt Lilla, röster som kommer från höger "men som talade i klangfulla profetiska toner om världshistoriens gång, inte bara om det nyligen förflutna" (Lilla 2017: 107). Den nuvarande situationen är enligt dessa röster inte ett resultat av enstaka reformer i modern tid utan ett förutsebart resultat av katastrofala kulturella och politiska missstag som för länge sedan förde in Frankrike och möjligen hela den västerländska civilisationen på ett spår som leder mot avgrunden.

Det är knappast första gången denna tanke förs fram i Frankrike - Lilla pekar på föregångare som Joseph de Maistre, Chateaubriand, Maurice Barrès och Céline. Men det reaktionära tänkandet, till skillnad från

det konservativa, föll i vanrykte efter andra världskriget.

Nu har det dock skett ett genombrott för ”de nya reaktionärerna”, ett genombrott både i form av acceptans och i form av anmärkningsvärda försäljningssiffror. Michel Houellebecq är en av dessa; journalisten Éric Zemmour, författare till boken med den typiska titeln *Le Suicide française*, en annan.

Vad mer är: detta reaktionära tänkande har, enligt Lilla, de förutsättningar som krävs för att bli en framgångsrik i betydelsen inflytelserik ideologi. ”Man vet att en ideologi har mognat när varenda händelse, i nutiden lika väl som i historien, uppfattas som en bekräftelse av den. Den franska högern, med hjälp av Éric Zemmour, rör sig längs denna bana idag” (Lilla 2017: 115-116). Jämfört med det revolutionära hoppet har den reaktionära nostalgin den fördelen att det inte finns någon risk för besvikelse. ”Förhoppningar kan svikas. Nostalgi är ovedersäglig” (Lilla 2017: xiv).

Av naturliga skäl ger Mark Lilla i denna samling ingen övergripande bild av fenomenet reaktionärt tänkande idag – det rör sig snarare om ett slags idéhistoriska ögonblicksbilder. Inte heller sträcks beskrivningen utanför USA och Frankrike, vilket dock i sig är väsentligt mer värdefullt än om framställningen hade begränsats till den amerikanska kontexten.

Inom de ramar som förutsättningarna ger är *The Shipwrecked Mind* dock en värdefull och tänkvärd introduktion till det moderna reaktionära tänkandet, ett fenomen som av allt att döma kommer att öka i betydelse.

Två frågor kvarstår dock efter läsningen. Den ena rör hur dagens reaktionära tänkare förhåller sig till sina historiska föregångare – bygger de på tidigare generationers insikter eller är den radikala nostalgins princip så enkel att den inte behöver något historiskt stöd? Den skandalomsusade journalisten Milo Yiannopoulos räknar i en artikel om *alt-right* (en strömning som också innesluter självidentifierade ”neoreaktionära”) upp Oswald Spengler och Julius Evola som intellektuella förgrundsgestalter (Bokhari & Yiannopoulos

2016). Vad finns mer att säga om receptionen av exempelvis Strauss?

Den andra rör det reaktionära tänkandet i vertikalt perspektiv. Lilla uppehåller sig genomgående på den översta nivån – filosofer och författare. Så intressanta som dessa är, utgör de inte fenomenet i dess helhet. Politiska partiers ideologer och valstrateger kan också utveckla och förmedla det reaktionära tänkandet, journalister och opinionsbildare likaså. ”Vår tids reaktionära har upptäckt att nostalgin kan vara en kraftfull politisk motivation, kanske till och med mer kraftfull än hoppet” (Lilla 2017: xiv). Vilka förbindelser finns längs denna vertikala axel? Är reaktionärt tänkande i den mening som Lilla studerar det överhuvudtaget nödvändigt?

LITTERATUR

- Anton, Michael, 2016. ”The Flight 93 Election”, *Claremont Review of Books*, tillgänglig på <http://www.claremont.org/crb/basicpage/the-flight-93-election/>, hämtad 5 maj 2017.
- Bannon, Steven, 2014. ”Should Christians Impose Limits on Wealth Creation?”, *Dignitas Humanae Institute*, tillgänglig på <http://www.dignitathumanae.com/index.php/steven-bannon-module-3-should-christians-impose-limits-on-wealth-creation/> hämtad 4 maj 2017
- Baskin, Jon, 2017. ”The Academic Home of Trumpism”, *The Chronicle of Higher Education*, tillgänglig på <http://www.chronicle.com/article/The-Academic-Home-of-Trumpism/239495> hämtad 4 maj 2017.
- Bokhari, Allum & Yiannopoulos, Milo, 2016. ”An Establishment Conservative’s Guide to the Alt-Right”, *Breitbart* tillgänglig på <http://www.breitbart.com/tech/2016/03/29/an-establishment-conservatives-guide-to-the-alt-right/> hämtad 26 maj 2017.
- The Editors, 2017. ”Decius Out of the Darkness: A Q&A with Michael Anton”, *American Greatness*, tillgänglig på <https://amgreatness.com/2017/02/12/decius-darkness-qa-michael-anton/>, hämtad 11 maj 2017.
- Strauss, Leo, 1964. *The City and Man*. Chicago och London: The University of Chicago Press.
- Daniel Braw är politisk redaktör på Barometern-OT och fil. dr i historia.
E-post: daniel.braw@gmail.com